

این شماره مطالعات ایرانی (Vol 40, N2, April 2007) به وضعیت زندگی پناهندگان و مهاجران افغانی در ایران اختصاص یافته است. افغانی‌ها بیش‌ترین جمعیت پناهنده جهان را شکل می‌دهند. بر مبنای آمار رسمی بالغ بر ۶ میلیون افغانی تحت شرایطی که سلامت و امنیت‌شان تهدید می‌شد، از کشور خود گریختند. یورش رژیم توتالیتار شوروی به سال ۱۹۷۹ و استیلای آنها به جنگ داخلی بین گروه‌های قومی و قبیله‌ای انجامید. رقابت ژئوپلیتیکی نیروهای خارجی برای کنترل و جلوگیری و حشیگری و خشونت طالبان سبب شد که ایالات متحده برای نابودی طالبان بدان کشور حمله کند و ادامه همین نوع دخالت‌های کشورهای بیگانه توأم بود با نبود امنیت در سراسر این کشور.

آثار مخرب خشکسالی همچنین از دیگر عواملی بود که مردم را وادار به ترک شهر و روستای خودشان کرد. افغانستان کشوری است بی‌نظم و بی‌ثبات. و به همین دلیل شاهد رویدادهای فاجعه‌انگیز و مصیبت‌بار در آن کشور بوده‌ایم. این رویدادها و نیز زندگی در تبعید، تأثیری غم‌انگیز در فرهنگ، هویت و سلامت جسمی و روانی افغان‌ها داشته است.

از این رو، عده کثیری از مردم افغانستان جلای وطن کرده و بسیاری از آنها پایشان به

ایران، پاکستان و دیگر مناطق دنیا رسیده است. آوارگان افغانی با ترکی خانه و کاشانه و زمین خود، به جست و جوی مکانی امن و زندگی بهتر برای خود و فرزندان شان بوده‌اند. در خور تأمل است که بیشتر آنان فقر را تجربه کرده‌اند یا بسیاری جان خود را در راه عشق به میهن از دست داده‌اند. نبود ثبات در جامعه افغان سبب شده است که آنان در کشورهای میزبان انواع تبعیض، بیگاری، بیکاری، خشونت، اتهام و شکنجه و... را تحمل کنند.

از سویی افغانی‌ها همواره کوشیده‌اند که برای حفظ زندگی و سنت‌های فرهنگی و هویت خودشان مبارزه کنند. از سوی دیگر برای حفظ سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی با مواردی مواجه شده‌اند که البته حتی پرداختن به سیاهه آنها هفتاد من کاغذ خواهد شد. به هر حال، مناقشه پیچیده میان کشمکش برای حفظ هویت فرهنگی و آمیختن آن در فرهنگ میزبان تأثیری غم‌انگیز در تداوم فرهنگی در دوران تبعید داشته است.

دیان توبر (Dian Tober) در باب مهاجرت و پناهندگان افغانی می‌گوید که در سال ۲۰۰۱، وقتی می‌خواستم طرحی تحقیقی فراهم آورم تا کاربرد طرح خانواده میان افغان‌های پناهنده و ایرانیان کم‌درآمد در اصفهان را مقایسه و تحلیل کنم. مقالات انگشت‌شماری درباره افغانی‌های مقیم ایران یافتیم. اگرچه مقالاتی یافت می‌شد که در آن‌ها به وضعیت افغانی‌های مقیم پاکستان پرداخته شده بود - خاصه در قلمرو بهداشت جسمی و روانی - به نظر می‌آمد که در باب وضعیت افغانی‌های ایران تحقیقاتی در شرف انجام است. برای این ادعا، دلایل بسیاری در دست است.

نخست این که به خاطر پاره‌ای مسائل سیاسی، به ویژه اینکه در آن دوران انزوای سیاسی ایران مطرح بود، دستیابی محققان خارجی به منابع و مواد پژوهشی بسیار محدود بود. به خصوص اینکه اگر محقق می‌خواست درباره موضوعات حساسی همچون زندگی و وضعیت پناهندگان پژوهش کند، جداً با موانع اجتماعی و اداری و... روبه‌رو می‌شد.

دوم اینکه ماهیت این نوع تحقیقات حساس در باب پناهندگان ایجاب می‌کند که محقق ایرانی با یک سلسله مسائل و موانع دیوان سالارانه مواجه شود.

سوم اینکه دستیابی به جمعیت مهاجران و پناهندگان در ایران بسیار سخت است و دشواریاب. حتی دسترسی به افغانی‌های مقیم و پناهنده پاکستان به مراتب آسان‌تر از ایران است.

هر چند که این عوامل مشغله ذهنی پژوهشگران شده بود، همه این‌ها نمی‌توانست

SPECIAL ISSUE: AFGHAN REFUGEES

Guest Editor, Diane Tober

CONTENTS

ARTICLES

- DIANE TOBER *Introduction: Afghan Refugees and Returnees* 133
- FARIBA ADELKHAH & ZUZANNA OLSZEWSKA *The Iranian Afghans* 137
- ALESSANDRO MONSUTTI *Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran* 167
- DIANA GLAZEBROOK & MOHAMMAD JALAL ABBASI-SHAVAZI *Being Neighbors to Imam Reza: Pilgrimage Practices and Return Intentions of Hazara Afghans Living in Mashhad, Iran* 187
- ZUZANNA OLSZEWSKA *"A Desolate Voice": Poetry and Identity among Young Afghan Refugees in Iran* 203
- ASHRAF ZAHEDI *Transnational Marriages, Gendered Citizenship, and the Dilemma of Iranian Women Married to Afghan Men* 225
- ELAHEH ROSTAMI-POVEY *Afghan Refugees in Iran, Pakistan, the U.K., and the U.S. and Life after Return: A Comparative Gender Analysis* 241
- DIANE TOBER *"My Body Is Broken Like My Country": Identity, Nation, and Repatriation among Afghan Refugees in Iran* 263

REVIEWS

- VIJAY PRASHAD *Janet Afary and Kevin B. Anderson (eds.), Foucault and the Iranian Revolution: Gender and the Seductions of Islamism* 287

Iranian Studies

Journal of the International Society for Iranian Studies

EDITOR

Homa Katouzian, *University of Oxford, UK*

ASSISTANT EDITORS

Dominic Brookshaw, *McGill University, Canada*

Hossein Shahidi, *American University of Beirut, Lebanon*

BOOK REVIEW EDITORS

Ernest Tucker (History), *U.S. Naval Academy, USA*

Cyrus Shayegh (Social Science), *American University of Beirut, Lebanon*

Kamran Talattof (Literature and Culture), *University of Arizona, USA*

ADVISORY COUNCIL

Iraj Afshar, *Tehran, Iran*; **Shahrough Akhavi**, *University of South Carolina, USA*; **Abbas Amanat**, *Yale University, USA*; **Ahmad Ashraf**, *Columbia University, USA*; **Ali Banuazizi**, *Boston College, USA*; **Juan Cole**, *University of Michigan, USA*; **Farhad Daftary**, *Institute of Isma'ili Studies, UK*; **Stephen Dale**, *Ohio State University, USA*; **Richard Davis**, *Ohio State University, USA*; **Mansoureh Ettehadieh**, *Tehran University, Iran*; **Willem Floor**, *Washington, USA*; **Bert Fragner**, *Institut für Iranistik, Austria*; **John Gurney**, *University of Oxford, UK*; **William Hanaway**, *University of Pennsylvania, USA*; **Edmund Herzig**, *University of Oxford, UK*; **Robert Hillenbrand**, *University of Edinburgh, UK*; **Bernard Hourcade**, *CNRS, France*; **Farhad Kazemi**, *New York University, USA*; **Paul Luft**, *University of Durham, UK*; **Robert McChesney**, *New York University, USA*; **Vanessa Martin**, *University of London, UK*; **Rudi Matthee**, *University of Delaware, USA*; **Charles Melville**, *University of Cambridge, UK*; **Nasrin Rahimieh**, *UC Irvine, USA*; **Reza Sheikholeslami**, *University of Oxford, UK*; **Maria E. Subtelny**, *University of Toronto, Canada*; **Ehsan Yarshater**, *Columbia University, USA*.

EDITORIAL BOARD

Fariba Adelkhah, *CERISciences-Po, France*; **Janet Afary**, *Purdue University, USA*; **Touraj Atabaki**, *University of Amsterdam and International Institute of Social History*; **Ali Banuazizi**, *Boston College, USA*; **Hossein Bashirieh**, *Tehran University, Iran*; **Stephanie Cronin**, *University of Northampton, UK*; **Elton Daniel**, *University of Hawaii, USA*; **Touraj Daryaei**, *California State University, Fullerton, USA*; **Masashi Haneda**, *University of Tokyo, Japan*; **Franklin Lewis**, *University of Chicago, USA*; **Mina Marefat**, *Library of Congress, USA*; **Sayed Askar Mousavi**, *Ministry of Higher Education, Afghanistan*; **Negin Nabavi**, *Princeton University, USA*; **Hamid Naficy**, *Rice University, USA*; **Mohammad Nafissi**, *London Metropolitan University, UK*; **Jürgen Paul**, *Martin Luther Universität, Halle, Germany*; **Rahim Shayegan**, *UCLA, USA*; **Marta Simidchieva**, *York University, Canada*; **Pricilla Soucek**, *New York University, USA*; **Mohamad Tavakoli-Targhi**, *University of Toronto, Canada*; **Soraya Tremayne**, *University of Oxford, UK*.

Back Issues, Taylor & Francis retains a three year back issue stock of journals. Older volumes are held by our official stockists: Periodicals Service Company <<http://www.periodicals.com/tandf.html>> 11 Main Street, Germantown, NY 12526, USA to whom all orders and enquiries should be addressed. Telephone: +1 518 537 4700; Fax: +1 518 537 5899; E-mail: psc@periodicals.com <<mailto:psc@periodicals.com>>

Business correspondence, including orders relating to subscriptions and sample copies, should be addressed to: T&F Customer Services, T&F Informa UK Ltd, Sheepen Place, Colchester, Essex CO3 3LP, UK. Tel: +44 (0)20 7017 5544; Fax: +44 (0)20 7017 5198.

ISSN 0021-0862

© 2007 The International Society for Iranian Studies

M.R. GHANOONPARVAR	Bahram Beyza'i, <i>The Marionettes</i>	290
YANN RICHARD	Rudi Matthee, <i>The Pursuit of Pleasure, Drugs and Stimulants in Iranian History, 1500-1900</i>	292
SAJJAD H. RIZVI	Mohammad H. Faghfoory (ed.), <i>Beacon of Knowledge: Essays in Honor of Seyyed Hossein Nasr</i>	296
SAJJAD H. RIZVI	Sayyid Muhammad Husayn Husayni Tihrani (ed.), Mohammad H. Faghfoory (tr.), <i>Kernel of the Kernel Concerning the Wayfaring and Spiritual Journey of the People of the Intellect: A Shi'i Approach to Sufism from the Teachings of Sayyid Muhamamd Husayn Tabataba'i</i>	298
JANET AFARY	<i>Women's Research: Journal of the Center for Women's Studies</i>	300

کار تحقیق را ناممکن سازد. از سال ۲۰۰۱ گروهی از محققان ایرانی و خارجی، یعنی انسان‌شناسان، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان، پزشکان و جمعیت‌شناسان، به طور موفقیت‌آمیزی جنبه‌های مختلف تجربی، بهداشتی و فرهنگی پناهندگان افغانستان در ایران را بررسی کردند که ماحصل این تحقیقات در واقع جستارهای این شماره مطالعات ایرانی را شکل می‌دهد.

اولین مقاله را عادل خواه و اولشفسکا تألیف کرده‌اند. در نوشتار آنان خواننده با خلاصه‌ای از تاریخ مهاجرت افغانها به ایران رودررو می‌شود. از این رهگذر، مؤلفان تاریخ و حوادث سیاسی در افغانستان را نیز تحلیل می‌کنند. افزون بر این‌ها، مؤلفان ایران و افغانستان را دو مکان با فرهنگ و تاریخی مشترک تلقی می‌کنند که تفکیک آنها از هم دیگر امکان‌پذیر نیست. آنان با به کار بردن اصطلاح افغانی‌های ایرانی، مهاجرت از افغانستان را زائیده خشکسالی، تغییرات رژیم، جنگ‌های خانمان برانداز و ساختارهای نادرست اقتصادی و... می‌دانند. و مهاجرت را به منزله راهبردی اقتصادی و ضرورتی سیاسی منظور می‌کنند. تاریخ افغان‌ها در ایران کانون اصلی بحث در این جستار است. و نویسندگان از آثار نویسنده و پژوهشگری ارجمند، چنگیز پهلوان و گزارش‌های سازمان ملل در این باب نهایت استفاده را کرده‌اند.

در مقاله دوم الساندرو مونسوتی (Monsutti) به تجزیه و تحلیل این موضوع می‌پردازد که چگونه مهاجرت بخشی از منظر فرهنگی و اجتماعی افغان‌ها شده است. وی با تفسیر اثر انسان‌شناس معروف ویکتور تورتر استدلال می‌کند که جوانان افغانی به عنوان کارگر مهاجرت می‌کنند و با طی مراحل‌ی که او از آن به منزله مناسک گذار یاد می‌کند، سرانجام به روستاهای خود با وضعیتی مناسب برمی‌گردند، یعنی آدم بالغی می‌شوند که شرایط کامل ازدواج را دارند. بازگشت این مردان به کشور خود نسبت گذار از چرخه کاری کارگرانی است که پا به میانسالی می‌گذارند.

گلیز بورک (Glazebrook) و محمد جلال عباس شهوازی درباره قوم هزاره شیعه که در مشهد ساکن‌اند مقاله مبسوطی ارائه داده‌اند. بیت‌الغزل نوشتار این است که هزاره‌های افغانی نسبت به آیین زیارتی امام رضا (ع) چه گرایش دارند. بی‌میلی هزاره‌ها از بازگشت به افغانستان و تمایل آنان به باقی ماندن در جوار آرامگاه امام رضا (ع) در این جستار به خوبی تحلیل شده است.

گفتنی است که نام هزاره ترجمه فارسی کلمه مغولی مینگ به معنی هزار است که عده افراد دسته‌های سپاهیان مهاجم مغول بوده است. همه این ناحیه را هزارستان

می‌نامند. و اما در باب طایفه هزاره باید به چند نکته اشاره کرد. نخست اینکه هزاره طایفه و ناحیه‌ای در افغانستان است. و این نام به قومی اطلاق می‌شود که در ناحیه کوهستانی شمال و غرب دره‌های هیرمند و ترنک زندگی می‌کنند. این ناحیه از شمال غرب تا هندوکش و کوه بابا و از غرب تا نزدیک هرات و دره هریرود امتداد دارد، اما قبایلی که در غرب‌ترین قسمت این ناحیه زندگی می‌کنند طوایف دیگری از چهار ایماق‌اند که از حیث زبان و مذهب با هزاره‌های واقعی اختلاف دارند، چه اینان به زبان ترکی تکلم می‌کنند و مذهب تسنن دارند، در حالی که هزاره‌ها زبان فارسی و مذهب تشیع دارند. در قبایل هزاره خون مغولی غلبه دارد و این امر از سیمای ایشان آشکار است. ولی شک نیست که با غوریان اصلی این کوهستانها آمیخته شده زبان فارسی را از آنان گرفته‌اند. پاره‌ای تصور می‌کنند که هزاره‌ها از اخلاف سپاهیان منکوقاآن هستند اما دلایل قطعی در این باب سراغ نداریم. بی‌تردید پس از تاخت و تاز مغولان بر غوریان، در آن نواحی که از جمعیت خالی شده بود، مغولان ماندگار شدند و اکنون خصوصیات نژادی مغولی و غوری هر دو در میان هزاره‌ها مشهود است. آنان هنوز مردمی سخت کوشند و تن به کارهای سخت می‌دهند.

۵۰۳

با توجه به موارد پیشگفته نویسندگان این مقاله کاملاً به این نکته معتقدند که اغلب مهاجران و پناهندگان افغانی شیعه (هزاره‌ها) تماماً سکونت در مشهد را برگزیده‌اند. و نیز هزاره‌ها برای زیارت امام حسین به کربلا هم سفر می‌کنند. به هر حال در این مقاله تحلیل می‌شود که وجود چنین گرایش‌های مذهبی عامل بسیار مهمی شده است که هزاره‌ها از بازگشت به افغانستان خودداری کنند.

«صدای غمگین شعر و هویت در میان پناهندگان افغانی جوان در ایران» از دیگر مقالات مهم این شماره مطالعات ایرانی به شمار می‌آید. سوزاننا اولشفسکی در این جستار به اهمیت شعر در فرهنگ ایران و افغان می‌پردازد. وی در این مقاله بحث می‌کند که چگونه پناهندگان افغانی در ایران با پیش کشیدن سنن شعری افغان به نوعی غرور ملی در میان خودشان دست یازیده‌اند. او نشان می‌دهد که چگونه جوانان افغانی تجربه و هویت خود را در دیار غربت و تبعید از رهگذر شعر بیان می‌کنند.

اما مقاله زاهدی به واقع تحلیلی است درباره معنای قانونی و جنسیتی و شهروندی در ایران. اصل ماجرا این جاست که طبق قانون اساسی در قوانین ایران وقتی زنی ازدواج می‌کند، او و فرزندش شهروند سرزمین شوهر خود به حساب می‌آیند. اما مشکل اینجاست که زن ایرانی که با مرد افغانی وصلت می‌کند، با مشکلات عدیده‌ای مواجه

می‌شود و می‌باید تصمیمات پیچیده‌ای بگیرد. یعنی ایران را باید با شوهر افغانی و فرزندان ترک کند. مؤلف معتقد است که قوانین ازدواج و شهروندی باید تغییر یابد تا توازن بین وضعیت مردان و زنان به وجود آید.

رستمی - پوی به مقایسه تجربه‌های افغانی‌های مقیم ایران، پاکستان، ایالات متحده و بریتانیا می‌پردازد. در این جستار نظریات مؤلف ناظر بر تجربه‌های زنان در فرهنگ‌های مختلف و زمینه‌های دینی است و بر این مبنا استدلال می‌کند که زنان افغانی در ایران و پاکستان با نقش‌های قالبی سنتی بیشتر مبارزه کرده‌اند تا هم‌ولایتی‌های آنان در آمریکا و بریتانیا. در این جستار مقایسه جالبی از تغییر فرهنگی و استمرار آوارگی افغانی و زمینه‌های متفاوت فرهنگی می‌یابیم.

تحقیق توبر (Tober) اختصاص یافته به مسئله خانواده در اصفهان و حومه و روستاهای اطراف آن. توبر در این مقاله می‌گوید که تحقیق در این موضوع به او این فرصت را داد تا با نظرگاه‌های متفاوتی درباره بازگردانی افغان‌ها و نیز مفهوم سرزمین و خود و هویت آشنا شود. در این نوشتار نویسنده در باب تنش بین پناهندگان و مهاجران افغان در جامعه ایران تحلیل‌های آکادمیکی ارائه می‌کند. و نیز در این قلمرو سیاست‌های درونی خانواده در درون بافت وسیع جمعیتی و سیاست‌های بازگردانی تجزیه و تحلیل می‌شود. قسمت دیگر این بحث تعلق به وضعیت اقتصادی خود ایران یافته است. به طور کلی می‌توانیم بگوییم که در این مقاله نویسنده در ترسیم چگونگی ساختارهای مرزی، روستایی، شهری، قومی، جنسیتی، دینی و جسمی موفق بوده است. و نیز اینکه به این نتیجه می‌رسیم که با توسل به این نوع تجربه‌های پناهندگی از این پدیده باید تعریفی نو ارائه داد.

در بخش معرفی، پنج کتاب و یک نشریه معرفی شده است. پرشاد کتاب فوکو و انقلاب ایران تألیف ژانت آفاری و کوین. بی آندرسون را بررسی کرده است. خیمه شب بازی، در پی لذت: مواد مخدر و نوشابه‌های الکلی در تاریخ ایران، جشن‌نامه سید حسین نصر و رویکرد شیعی به صوفی‌گری در تعالیم سید محمد حسین طباطبایی از دیگر کتاب‌هایی هستند که در این شماره نقد و بررسی شده‌اند.

آخرین معرفی تعلق دارد به نشریه پژوهش زنان که دانشگاه تهران آن را به زبان انگلیسی منتشر می‌کند. ژانت آفاری می‌گوید که این اولین نشریه‌ای است که در این حوزه به زبان انگلیسی منتشر می‌شود. با این حال، به استثنای چند مقاله اغلب نویسندگان مقالات تحت تأثیر محققان فمینیست مدرن امریکایی‌اند و تحقیقات آنان بر

مبنای پژوهش تجربی آنها در ایران بوده است. در این میان به مقالاتی برمی خوریم که در آنها به اختلالات ساختاری پرداخته شده است. از جمله فربرز لرستانی بر این باور است که بر مبنای مطالعاتش ۷۰ درصد زنان این نابرابری‌ها را ریشه در نابرابری‌های قانونی می‌دانند و تقریباً نیمی از زنان بر این باورند که حقوق بشر در حق آنان باید اعمال شود. یوسف درویشی هویدا معتقد است که قوانین شرعی باید بر طبق وضعیت زمانی و مکانی تأویل شود و از این رو، وی استدلال می‌کند که از این رهگذر در مورد حقوق زنان و کودکان باید تجدید نظری جدی صورت گیرد. محمد رحیم اصفهانی درباره جایگاه مدیریتی زنان نوشته است.

ژانت آفاری با معرفی و تحلیل این مقالات استدلال می‌کند این نوع مطالعات در زمینه زنان ایرانی ضروری است و امیدوار باید بود که این نوع فعالیت‌ها در پژوهش‌های زنان استمرار یابد.

انتشارات چشمه منتشر کرده است:

- کیمیا خاتون / سعیده قدس / ۲۸۴ ص / ۳۰۰۰ تومان
- کوجه‌های موازی / جواد جواهری لنگرودی / ۹۲ ص / ۹۰۰ تومان
- شبهای چهارشنبه / آذر دخت بهرامی / ۸۶ ص / ۹۰۰ تومان
- رد پای حلزون / مه کامه رحیم‌زاده / ۵۴ ص / ۶۰۰ تومان
- حلقه‌ی کتفی / وحید پاک طینت / ۹۸ ص / ۱۲۰۰ تومان
- سمت تاریک کلمات / حسین سنپور / ۸۶ ص / ۱۱۰۰ تومان
- شب به خیر یوحنا / پیام یزدانجو / ۸۸ ص / ۱۳۰۰ تومان
- رویا، خاطره، شادی و دیگران / یوریک کریم مسیحی / ۸۸ ص / ۱۰۰۰ تومان
- دکمه‌های بی‌رنگ / حسن فرهنگ‌فر / ۱۰۲ ص / ۹۰۰ تومان
- سالمرگی / اصغر الهی / ۱۴۴ ص / ۱۵۰۰ تومان

نشر چشمه - تهران - خیابان کریمخان زند - نبش میرزای شیرازی - شماره ۱۶۱

تلفن ۸۸۹۰۷۷۶۶